

ROLUL SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÎNT ÎN ELASTICIZAREA OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ

Florin PAVELESCU

Sistemul de învățămînt reprezintă un factor de primă importanță în dimensionarea ofertei de forță de muncă deopotrivă sub aspect cantitativ și calitativ. Populația în vîrstă de muncă, aflată în diferite forme de pregătire la cursurile de zi, diminuează din punct de vedere numeric oferta potențială de forță de muncă. Din această cauză, în perioadele de tensiune pe piața forței de muncă, datorate unei relaxări de durată a cererii, prelungirea duratei de școlarizare a cohortelor de tineri care, altfel, ar solicita locuri de muncă suplimentare apare ca una dintre posibilele soluții. Totodată, tendința de reținere în diferite forme de pregătire profesională a populației tinere în vîrstă de muncă, în perioadele de tranziție de la un tip de economie la altul sau de reînnoire a bazei tehnologice este și o rezultantă a necesității de a se schimba structura de calificare în conformitate cu noile cerințe ale aparatului productiv.

1. Posibile evoluții ale populației școlare în vîrstă de muncă

Efectul modificărilor din sistemul de învățămînt asupra ofertei de forță de muncă este recomandabil să fie partajat pe factorii săi de influență.

Sub aspect cantitativ, efectul poate fi unul pe termen lung în cazul producerii unor mutații sensibile în cadrul instituțional al sistemului de învățămînt și de pregătire a forței de muncă sau unul pe termen scurt, dacă are loc doar o simplă modificare a cifrelor de școlarizare în

interiorul unui sistem de învățămînt stabil. Cum sistemele de învățămînt tind, după ce și-au încheiat perioadele de adaptare, să funcționeze într-un regim relativ stabil, rezultă că efectul acestor transformări este unul pe termen scurt. El se întinde numai pe intervalul de timp în care are loc modificarea cifrei de școlarizare sau a duratei studiilor. În momentul în care se revine la un regim staționar al numărului de locuri sau/și al duratei studiilor, oferta de forță de muncă se modifică sensibil, pentru ca apoi modificările cantitative ale ofertei să fie determinate în principal de evoluțiile factorului demografic sau ale altor factori de natură sociologică.

Pentru a ilustra posibilele implicații pe care le-ar avea modificările din sistemul de învățămînt asupra ofertei cantitative de forță de muncă în România, am elaborat o proiecție avînd în vedere: a) evoluția populației în vîrstă de 15-19 ani și 20-24 ani, două grupe de vîrstă care constituie, practic, factorii determinanți ai cererii de învățămînt postobligatoriu; b) ponderea populației școlare în totalul populației de 15-19 ani din anul școlar 1990/1991 a fost considerată constantă pe întreaga perioadă a proiecției; c) numărul studenților și al cursanților la alte forme de pregătire postliceală, cursuri de zi, a fost calculat în două variante și anume: Varianta A. Se ia în considerare menținerea numărului de locuri existent în anul școlar 1990/1991 și efectul propagat al acestuia pînă în 1995. Începînd cu 1996, se menține constantă ponderea atinsă în 1995 (13,3%). Varianta B. Se continuă creșterea absolută a numărului de locuri pînă în anul 2000, cînd

se atinge cifra de 300 mii persoane. Începînd cu anul 2001, se păstrează pentru următorii 5 ani ponderea de 15,35% din anul 2000.

În aceste condiții, populația școlară în vîrstă de muncă ar putea avea o evoluție sinuoasă (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1
Evoluția populației școlare în vîrstă de muncă între 1992- 2006

- mii persoane -

Anul	Populația școlară				Studii superioare și postliceale			
	Total		Creștere		Total		Creștere	
	Varianta		Varianta		Varianta		Varianta	
	A	B	A	B	A	B	A	B
1992	1289,4	1292,4	30,0	33,0	184,6	187,6	40,5	43,5
1993	1334,8	1340,8	45,4	48,4	211,5	217,5	26,9	32,9
1994	1377,0	1386,0	42,2	45,2	233,5	242,5	22,0	25,0
1995	1388,5	1400,5	11,5	13,5	250,5	262,5	17,0	20,0
1996	1379,6	1398,1	-8,9	-2,4	250,0	268,5	-0,5	6,0
1997	1363,5	1386,6	-16,1	-11,5	252,9	276,0	2,9	7,5
1998	1325,7	1352,6	-37,8	-34,0	257,1	284,0	4,2	8,0
1999	1279,7	1309,9	-46,0	-42,7	261,8	292,0	4,7	8,0
2000	1247,7	1287,2	-32,0	-22,7	260,5	300,0	-1,3	8,0
2001	1225,5	1264,6	-22,2	-22,6	258,6	297,7	-1,9	-2,3
2002	1220,6	1259,1	-4,9	5,5	254,2	292,7	-4,4	-5,0
2003	1233,2	1270,3	12,2	11,2	244,6	281,7	-9,6	-11,0
2004	1254,3	1289,6	21,1	19,3	233,1	268,4	-11,5	-13,3
2005	1258,3	1292,5	4,0	2,9	226,0	260,2	-7,1	-8,2
2006	1228,6	1262,2	-29,7	-30,3	221,3	254,9	-4,7	-6,1

Astfel, în varianta A, această subpopulație ar atinge 1388,5 mii persoane în 1995, 1200,6 mii în 2002, 1258,3 mii persoane în 2005 și 1228,6 mii persoane în 2006.

În varianta B, populația școlară în vîrstă de muncă s-ar ridica la 1400,5 mii persoane în 1995, la 1259,1 mii persoane în 2002, la 1292,5 mii persoane în 2005 și la 1262,2 mii persoane în 2006. Cauzele posibilelor sinuozități ale evoluției numărului populației școlare în vîrstă de muncă în următorii 14 ani rezidă atît în modificarea mărimii cohortelor de 15-19 ani și respectiv 20-24 ani, dar și în tendința de creștere și apoi de stabilizare a gradului de cuprindere a populației din grupa de vîrstă de 20-24 ani în învățămîntul superior și postliceal.

2. Interdependențele dintre populația școlară în vîrstă de muncă și populația potențial activă

Evoluția numărului persoanelor în vîrstă de muncă, aflate în diferite forme de

pregătire profesională la cursurile de zi, reprezintă un element important în dimensionarea populației potențial active. Un alt factor care determină mărimea populației potențial active îl constituie populația care, în mod obiectiv, nu accede pe piața forței de muncă deși se încadrează în limitele vîrstei de muncă (tineri care își satisfac stagiul militar, femei care după ce au născut pot să rămînă acasă un an pentru îngrijirea copiilor, pensionari pentru incapacitate de muncă pînă la 54 ani, femei, și pînă la 59 ani bărbați, precum și cei inapți de muncă între 55-59 ani femei și 60-64 ani bărbați).

În funcție de schimbările din structura pe grupe de vîrstă a populației în vîrstă de muncă, diferitele componente ale acestei subpopulații se modifică. Pe ansamblu, am considerat că există un fenomen de compensare, ceea ce face ca numărul persoanelor în mod obiectiv inactive să rămînă relativ constant. Ipoteza prezentată

anterior are și avantajul că permite relevarea influenței combinate asupra ofertei de forță de muncă, a acțiunii factorului demografic și modificarea numărului de locuri din învățământul postobligatoriu. Avînd în vedere tendințele din ultimii ani în țara noastră

populația în mod obiectiv inactivă a fost estimată la circa 1100 mii persoane.

Populația potențial activă crește de la 12332,6 mii persoane în 1991 la 13124,4 mii persoane în 2006, în varianta A, și la 13090,8 mii persoane în 2006 în varianta B (tabelul nr. 2)

Tabelul nr. 2

Evoluția populației în vîrstă de muncă și a celei potențial active, în perioada 1992-2006

- mii persoane -

Anul	Populația în vîrstă de muncă	Creșteri	Populația potențial activă		Creșteri	
			varianta A	varianta B	varianta	
			A	B	A	B
1991	14692	-	12332,6	12332,6	-	-
1992	14785	93	12395,6	12392,6	63,0	60,0
1993	14864	79	12429,2	12423,2	33,6	30,6
1994	14946	82	12469,0	12460,0	39,8	36,8
1995	15024	78	12535,5	12523,5	66,5	63,5
1996	15083	59	12603,4	12584,9	67,9	61,4
1997	15123	40	12659,5	12636,9	56,1	52,0
1998	15121	-2	12695,3	12668,4	35,8	31,5
1999	15123	2	12743,3	12713,1	48,0	44,7
2000	15134	11	12786,3	12746,8	43,0	33,7
2001	15170	36	12844,5	12805,4	58,2	58,6
2002	15231	61	12910,4	12871,9	65,9	66,5
2003	15304	73	12970,8	12933,7	60,4	61,8
2004	15384	80	13029,7	12994,4	58,9	60,7
2005	15445	61	13086,7	13052,5	57,0	58,2
2006	15453	8	13124,4	13090,8	37,7	38,3

Rezultă, deci, o creștere de 791,8 mii persoane în prima variantă și de 758,2 mii persoane în cea de-a doua variantă. În ambele variante sporurile anuale ale populației potențial active diferă semnificativ de sporurile anuale ale populației în vîrstă de muncă. Modificarea numărului de locuri din sistemul de învățămînt și de pregătire a forței de muncă va duce la aplatizarea sporurilor anuale ale populației potențial active. Sporurile anuale vor fi permanente pozitive, fiind cuprinse între 33,6 mii și 67,9 mii persoane în varianta A și între 31,5 mii și 66,5 mii persoane în varianta B.

Distribuția în timp a sporului populației potențial active este relativ echilibrată. Sporul mediu anual în varianta A va fi de 54,10 mii persoane între

1991-1996, de 48,22 mii persoane între 1996-2001 și de 55,98 mii persoane între 2001-2006. În varianta B, sporul mediu anual va fi de 50,46 mii persoane între 1991-1996, de 44,10 mii persoane între 1996-2001 și de 57,08 mii persoane între 2001-2006.

3. Învățămîntul - element de structurare a ofertei de forță de muncă

Cele două variante prezentate nu sînt singurele posibile în ceea ce privește evoluția populației școlare în vîrstă de muncă și implicit a ofertei potențiale de forță de muncă. Fiecare dintre variantele evoluției numărului de locuri din diferitele forme de învățămînt postobligatoriu înseamnă modificări în oferta de forță de

muncă atât pe termen scurt, cât și în perspectivă. În dimensionarea populației școlare în vîrstă de muncă și indirect a populației potențial active numărul de locuri din învățămîntul liceal joacă un rol deosebit de important. Astfel, o scădere a numărului de locuri din învățămîntul liceal are drept consecință o creștere a populației potențial active. Pe termen lung, reducerea numărului de locuri din licee duce la relaxarea cererii de învățămînt superior, ceea ce indirect înseamnă o sporire a ofertei potențiale din punct de vedere cantitativ, dar cu un nivel de calificare mai redus.

Gradul de cuprindere a absolvenților de gimnaziu în învățămîntul liceal determină nu numai evoluția cererii de învățămînt superior sau aspectele cantitative ale ofertei de forță de muncă, ci și însuși randamentul acestei forme de învățămînt. Din experiența acumulată pe plan național și internațional a rezultat că tendințele de creștere cu orice preț a gradului de cuprindere a cohortelor de tineri în învățămîntul liceal și postliceal au condus la scăderea eficienței sistemelor de pregătire profesională¹⁾. Pentru o necuprindere în totalitate în învățămîntul liceal și profesional a tuturor absolvenților de gimnaziu există atât argumente pro, cât și contra. Simplul fapt că nu se mai asigură automat continuarea studiilor postgimnaziale ar putea duce la o sporire a interesului elevilor pentru calitatea pregătirii școlare, ceea ce ar duce implicit la sporirea eficienței procesului de învățămînt. Pe de altă parte este necesar să se țină cont că absolvenții de gimnaziu, datorită vârstei fragede, cel puțin în momentul terminării acestei forme de învățămînt, nu au o pregătire care să le permită exercitarea imediată a unei munci calificate. Din această cauză necuprinderea absolvenților de gimnaziu în proporții relativ însemnate într-o formă de pregătire profesională poate conduce la apariția unor fenomene negative datorită

existenței pe piața forței de muncă a unor noi solicitanți de locuri de muncă, dar care acționează ca o ofertă mult restricționată atât din punct de vedere al capacității de a munci, cât și al pregătirii profesionale.

Influența sistemului de învățămînt asupra ofertei de forță de muncă nu se reduce deci doar la latura cantitativă, ci se constituie ca unul dintre factorii determinanți în modelarea calitativ-structurală a acesteia. Conferind cunoștințe de un anumit tip dintr-un domeniu mai mult sau mai puțin specializat, învățămîntul determină multe dintre caracteristicile prin care oferta de forță de muncă acționează ca factor generator al performanței economice. Totodată, învățămîntul, prin cunoștințele specializate pe care le transmite viitorilor ofertanți de pe piața forței de muncă, contribuie la structurarea acestei oferte, dar și la menținerea unei inerții a tipurilor de cunoștințe și a domeniilor de activitate în care se face pregătirea. În timp, această inerție poate deveni unul dintre elementele favorizante ale rigidității ofertei de forță de muncă și, implicit, al unui grad scăzut de adaptabilitate la schimbările pe care progresul tehnologic le induce pe piața forței de muncă.

Sistemul de învățămînt nu este doar un modelator al ofertei de forță de muncă, ci și locul unde se conturează opțiunea tinerelor generații pentru un anumit tip de activitate. Cererea de învățămînt este supusă unor multiple determinații, iar acțiunea mecanismelor pieței nu face decât să amplifice gama opțiunilor de a urma sau nu, o treaptă ulterioară a învățămîntului postobligatoriu. Decizia de a se pregăti într-o profesie se ia în funcție de criterii ce se modifică de la o generație la alta. Din experiența de pînă acum, a rezultat că forța de muncă tînără este atrasă mai cu seamă de profesiile cu un statut profesional prestigios, cu o securitate mai mare a venitului sau cu condiții de lucru mai bune.

Această orientare este certificată de faptul că pe ansamblul ramurilor economiei naționale media de vîrstă a personalului descrește pe măsură ce nivelul tehnologic este mai ridicat sau caracterul meseriei sau profesiei este relativ netradițional.

Învățămîntul se dovedește a fi unul dintre principalii factori care determină ca oferta de forță de muncă să se manifeste în cadrul pieței muncii ca o "cerere inversă". Cu alte cuvinte, o forță de muncă avînd o pregătire superioară sau un nivel de calificare ridicat își creează și anticipații deosebite în ceea ce privește nivelul salariului real, al accesoriilor salariale sau condițiilor de muncă. În funcție de anticipațiile pe care le creează noilor cohorțe de absolvenți, sistemul de învățămînt se va putea dovedi fie un element de rigidizare, fie unul de flexibilizare a ofertei de forță de muncă în raport cu conjunctura economică.

Evoluția în timp a statusului diferitelor meserii și profesii, concomitent cu anticipațiile tinerelor generații referitoare la aceste statusuri și a randamentului financiar al diferitelor forme de pregătire²⁾ vor conduce la modificări în cererea de învățămînt. În raport de situația concretă de pe piața forței de muncă, de sistemul de valori al tinerei generații, ca și de ritmul schimbărilor tehnologice, se poate vorbi de un ciclu al cererii de învățămînt³⁾.

Din această cauză perioada tranziției la economia de piață impune o viziune de perspectivă în modelarea ciclului cererii de învățămînt, astfel încît oferta de forță de muncă să se poată adapta noilor condiții. Viziunea pe termen lung în domeniul pregătirii forței de muncă este necesară mai ales datorită unor distorsiuni existente actualmente în economie; nu de puține ori activități care pretind un nivel redus de calificare sînt bine remunerate în raport cu

profesii înalt calificate. Această situație poate reprezenta un factor de relaxare a cererii de învățămînt sau chiar de abandon școlar⁴⁾.

Avînd în vedere că tranziția va fi un proces relativ îndelungat, cu dezechilibre persistente, modelarea cererii de învățămînt numai după criteriul venitului obținut pe termen scurt ar putea conduce pe termen lung la blocarea posibilităților de creștere calitativă a ofertei de forță de muncă.

Măsurile ce vor fi adoptate de autoritățile publice pentru modelarea cererii de învățămînt este necesar să țină seama că randamentul sistemului de pregătire profesională are o multitudine de fațete. Este vorba atît de un randament individual, cît și de unul social⁵⁾. El se referă atît la perspectiva pe termen scurt (durata studiilor și pierderea de venit aferentă acesteia), dar și la cea pe termen lung (cîștigurile marginale ale individului și societății datorate creșterii gradului de pregătire a forței de muncă). Găsirea unor mecanisme de partajare corespunzătoare a costurilor pregătirii școlare, între stat, comunități locale și individ se poate constitui drept un pas important spre asigurarea unei convergențe între evoluția randamentului individual și a celui social al sistemului de pregătire profesională. O asemenea convergență este una dintre condițiile principale ale îmbunătățirii calității ofertei de forță de muncă, a transformării acesteia într-un factor de dinamizare și susținere a dezvoltării social-economice.

Cu alte cuvinte, valorificarea avantajelor pe care factorul demografic le conferă ofertei de forță de muncă în anii '90 va depinde și de modul în care se va realiza pregătirea și inserția în cadrul aparatului productiv a noilor generații care vor accede pe piața forței de muncă.

1) J. C. Eicher, L. Levi-Garboua - "L'économie de l'éducation", Ed. Economica, Paris, 1979.

2) G. S. Becker - "Human capital", National Bureau of Economic Research, Washington, 1975.

3) C. R. McConnell, S. L. Brue - "Contemporary Labor Economics", McGraw-Hill Company, 1986.

4) Ciclul cererii de învățământ se manifestă diferențiat pe generații. Fiecare generație are propriile ei traiectorii în opțiunea de a urma diferite filiere de învățământ. Aceste diferențieri pot conduce la situații aparent paradoxale cum este cea de astăzi când o cerere relativ ridicată pentru învățământul superior coexistă cu relaxarea cererii pentru învățământul liceal. O asemenea diferențiere pe generații a cererii de învățământ poate conduce în timp la grave dezechilibre calitative în oferta de forță de muncă, la blocarea unor importante căi de susținere a dezvoltării economice.

5) J. C. Eicher, L. Levi-Garboua - op. cit.